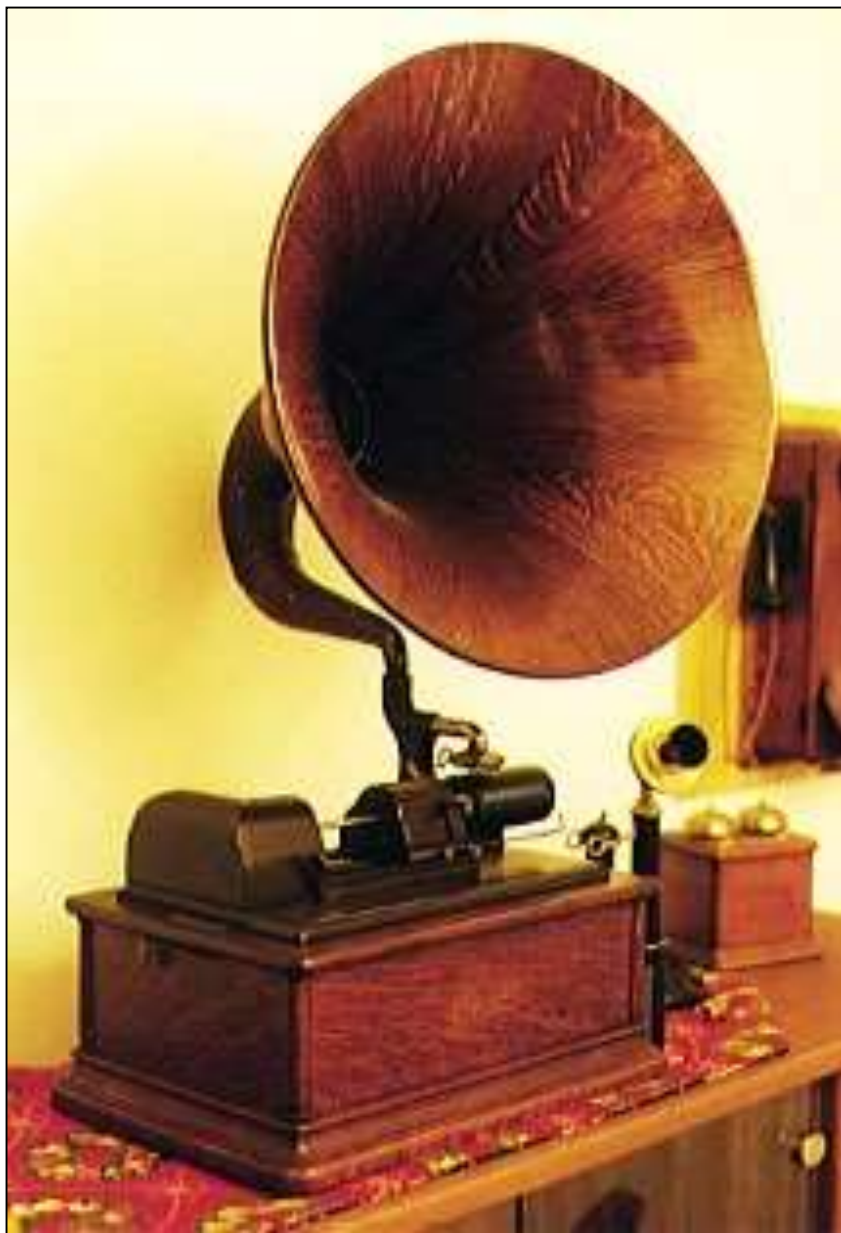

Pávai István

A technikai eszközök szerepe a népi tánczene és harmónia vizsgálatában

Elhangzott a kép- és hangrögzítés változó módszerei a
néprajzkutatásban c. konferencián. Néprajzi Múzeum,
Budapest, 1996. október 28.

Publikálva:
Néprajzi Értesítő. 1997. 109–126.

A népzene dokumentálásának eszközei

- Kézi adatrögzítés
 - Irodalmi adatok
 - Ikonográfiai adatok
 - Néprajzi feljegyzések
 - Zenei notáció
- Gépi adatrögzítés
 - Fényképezés
 - Hangrögzítés
 - Mozgóképfelvétel
 - Komplex dokumentálás

Az írás mint adatrögzítő eszköz

- Középkorból fönnmarradt egyházi tilalmak, mint a korabeli zene és tánc történetének forrásai
- Főleg az „urak” zenéjét dokumentálják
- Galeotto (15. sz.)
 - „magyar nyelven szerzett dalt paraszt és cívis, köz és főrangú ugyanúgy érti”.
- Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae (1736)
 - Az 1687-ben kezdődő, majd egyre kiterjedő osztrák befolyás nyomán hogyan alakult át az erdélyi szokásrend és közízlés, az előző, gyermekkorában még átélt időszakhoz képest.
 - Művének 3. cikkelyéből többek között a korabeli erdélyi táncok zenekíséretéről szerzünk tudomást: „Asztaltól felkelvén vagy még asztalnál ülven is, készen volt az hegedű és duda, ottan-ottan az furulya és cimbalom is; azután táncolni kezdetek”.

Szépirodalmi adatok

Ejhaj! cini, cini! dövő, dövő! ...
Onnan a bőgő mormolása hallik,
Fülembe onnan klárinét nyilallik,
A cimbalom is zing-zong egy kicsit,
A hegedű, mintha nyúznák, visit.
De nem csupán egy zenekar lehet,
Megszámlálhatni vagy hatodfelet,
Mely mind külön-külön nótát csinál,
Ugróst az egyik, szomorút a más,
Hallik toborzó, tus, vagy áldomás:
Menjünk be, itt szokatlan élv kínál.

...

Átellen a víg Júdit nénivel
Az ifjuság kuruc dolgot mivel.
Ott húzza három és egy fél cigány
(A brúgóst egybe-félbe számítván).
Meredt szemével a nyúlánk Peti
Cifrázza véknyan, szinte dűl neki;
Míg Dámi egy kiszolgált hegedűn
Utána baktat, lassabban, de hűn;
A bőgős, mint tapogatós halász,
Az alsó hangok mélyén kaparász;

Arany János: A lacikonyha. Vásári kép, 1850

Ikonográfiai adatok

19. századi tükrös, Dél-Dunántúl. Néprajzi Múzeum

Hegedű-koboz együttes kalákásoknak muzsikál. Bukovina

Néprajzi feljegyzések

- „ ... a külföldi, ha csak sok cigányzenét vagy magyaros játékot nem hallott, a magyar nótát nem igen tudja játszani; s kótaletétel a legritkább esetben tükrözi híven a rythmust és még ha jó, sem jelezhet mindent ...”
- A lassú csárdást, mint valami verbunkost, vagy körmagyart, éles rythmusban igen erősen hangsúlyozott kísérettel, erős balkézjátékkal kell előadni ...”
- [Cigányzenekar játékmódjáról:] „Más játék kell ének mellé, vagy hallgatónak és más a talp alá.”
- „ ... a sornak végső, vagy magasan fekvő kitartott hangjainál belezúg az egész banda, sokszor tovább tartva ki a hangot, mint az első hegedűs. (A bandának ez a kései belevágása és késleltető utánjátszása a külföldinek eleinte érdekes, később tűrhetetlen).”

Fabó Bertalan: A magyar népdal zenei fejlődése, 1908

EGER V-AR VIADA

LYAROL VALO ENEC.
Historia.

Tinodi Sebestien deac Kassaba
Ferdinandus Kiralnac hiu voltaba
Egri varnac chuda serenciaiaba
Vitezeketh iria Cronikaiaba

Tinódi folklorizálódott dallama

Ti Magyaroc mar Istend imadgyatoc
Es ő neki nagy halakar adgyatoc
Ielősben Tisán inner kic lakostoc
Egri vitezeknec soc iot mongyatoc.

W a l l a c h i s c h e r T a n z.

Mässig geschwind.

Román táncdallam
és kíséretmódja
Erdély, 1814

Zenei notáció

Fotó- dokumentum

statikus beállítás

- zenekar összetétele
- hangszerek
- hangszertartás
- viselet
- funkció

Csíkmadaras,
1950-es évek

Fotódokumentum

statikus beállítás

- zenekar összetétele
- hangszerek
- hangszertartás
- viselet

Sellyei cigányok a Csonta erdőből
Baranya vm., 1901
Pápay Jenő gyűjteménye

Fotódokumentum

mesterkélt statikus beállítás

Csíkszentdomokos, 1980-as évek

Hangrögzítés

Seprődi János: A székely táncokról, 1909

„A népi tánczenére vonatkozó adatok hiányát, az általános nemtörődömség mellett, keresnünk kell abban a nehézségben is, mellyel ezeknek hangjegyre tétele jár ... Az előadó egyéni sajátosságai s a kezelt hangszer természete olyan nehézségek elé állítják a gyűjtőt, melyeket az énekelt adalékoknál alkalmazott közvetlen módszerrel legyőzni nem lehet. A gyors menet és sűrű cifrázat miatt teljes lehetetlenség egyszeri hallásra leírni a népi tánczenét; ha pedig ismételtetni próbáljuk, esetleg egészen egyebet kapunk, mint amit vártunk ... A falusi cigány ... tán a legjobb akarat mellett sem tudna egy táncdarabot kétszer egyformán eljátszani ... Főképp ez utóbb említett sajátosság miatt kell a gyűjtőnek segítségül venni a fonográfot. Nehézség így is jócskán marad, de ha a fonográfot nem pusztán magára használjuk, mint eddig különösen a zenéhez nem értők tették, hanem a közvetlen módszer eszközéül tekintjük, annyira megközelíthetjük a tánczenét, amennyire egyáltalában jegyekkel vissza lehet adni a zenei hangokat.”

Kodály Zoltán
a fonográf előtt

Fonográf hátrányai

Sajtóadat mint segéd-dokumentum

Vikár Béla „ Márczius hó közepén Udvarhely vármegyébe jött ... Társául szegődött Kovács Géza ... Csatlakoztak hozzájuk dr Hermann Antal és fia ... Ebéd után a társaság Medesérre indult, még pedig gyalog ... Épen a márczius 15-ének előesteje volt ... A derék tanító azonnal összehívta az ifjusági vegyeskart, elhivatták a híres Balogh János primást, a ki híres székely kesergőket tud húzni olyan igazában, kis bandájával ... Az ünnepély után Vikár Béla vette fel fonográfjába a Balogh bandájának kesergőit.”

Nyikai: A Fehér Nyikó völgyéből
Székelyudvarhely, 1900. ápr. 18.

Fotódokumentum mint a hangfelvétel melléklete

Balog János bandája
Vikár Béla fonográfja előtt

Nagymedesér
1900. március 14.

Fonográffelvétel korlátai

Bartók Béla
lejegyzéseit revideálja

Támlapalji megjegyzés

M.H. 98/I. hangszeres zene.
Nem jegyezhető le: túl gyenge.

Gramofon-felvétel előnyei

„Régi tempó” (MH 3966/a)
„Ferenczi alábbi darabot a helyszínen,
kíséret nélkül játszotta”

„Régi magyar” (F83A/a)
Ferenczi Márton (hegedű), Mikó Albert
(kontra), ifj. Ferenczi Márton (gordon)

- „Elsőnek volt alkalmam hangszeres együttest gramofon-lemezre felvenni, először állottam szemben a partitúra lejegyzés nehézségeivel.”
- „Minthogy újabban egyre finomabb gépek állnak rendelkezésemre, minden-egy új géptípussal újra revideálhatnám a lejegyzést. E revíziónak sohasem volna vége.”
- „Az emberi fülnél tökéletesebb gépek majd pontosan mérik a hang magasságát, időtartamát, lesz elektromos metronom, lesz népzenei célra készült, hangot filmszalagra kifotografáló szerkezet, ha majd népzenei hangos filmmel gyűjtünk, úgy ezek és hasonló gépek mondják ki az utolsó szót.”

Lajtha László: Széki gyűjtés, 1954

Partitúra-lejegyzés nehézségei

Lajtha László:
Újra megtalált magyar
népdaltípus,
1943

Lajtha László:
Széki gyűjtés,
1955

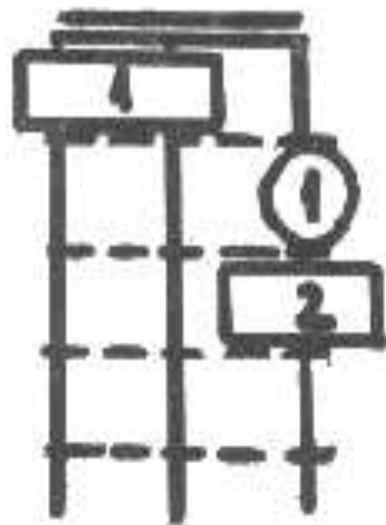
Zenészek
táncfilmmezés
alkalmával

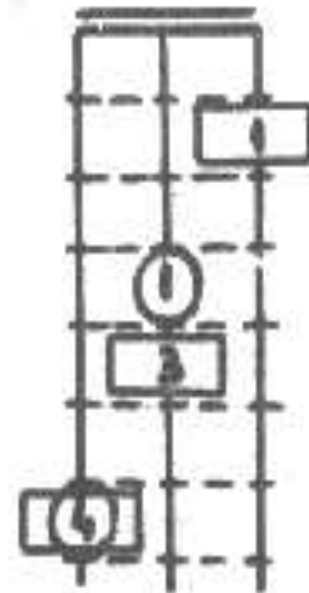
FILM 112
MOLNÁR ISTVÁN TÁNCFELVÉTELEI
1941

Fotózás akkord-fogások dokumentálására

Ritkán használja, az esetek zömében pedig G-dűrt (◇) fog utána:

Nem jöttem rá, hogy miért használja. Az egyetlen előnye a D-dűrral (△) való összefűzésben van:

Esz-dűr:

Más fogásai:

Hegedűtechnika dokumentálásának eszközei

fénykép (fo), filmezés (fm), magnófelvétel (mg)

Hegedűtartás és balkéztechnika

- Állával tartja-e vagy bal kezével (tenyerébe fektetve a hegedű nyakát)? (fo)
- Játék közben változik-e a tartás (pl. húrváltásnál, fekvésváltásnál)? (fo, fm)
- A kar (alkar, felkar, könyök) viszonya a testhez. (fo)
- Hogyan vibrál (egy ujjal vagy két ujjal, trillaszerűen)? (fm, mg)
- Használ-e üveghangot, balkéz pizzicatót? (mg)

Vonótartás és jobbkéztechnika

- Hogy fogja a vonót? (fo)
- Merőleges-e a vonó síkja a húrokra vagy milyen irányban tér el? (fo)
- A kar viszonya a testhez. (fo)
- A csuklómozgás iránya és mértéke (fm)
- A hangindítás puha vagy recsegésszerű? (mg)

Mono versus stereo

A stereo felvétel előnyei

Lajtha: Széki gyűjtés, 4 énekes 2 változata (mono)

Pávai: Két szilágysági hegedűs egyéni variánsa (stereo)

The image displays a musical score for the piece 'Széki lassú' by Ádám István. It consists of two systems of staves. The first system features two vocal staves with lyrics in Hungarian. The lyrics are: 'ha tesz-nek rá', 'Ha nem tesznek', 'ki-ja - la - szik', and 'Még vég - té - re'. The second system shows a string arrangement with two staves, likely for violins and violas, featuring various musical notations such as triplets and slurs. The score is written in a traditional musical notation style with a key signature of one flat (B-flat).

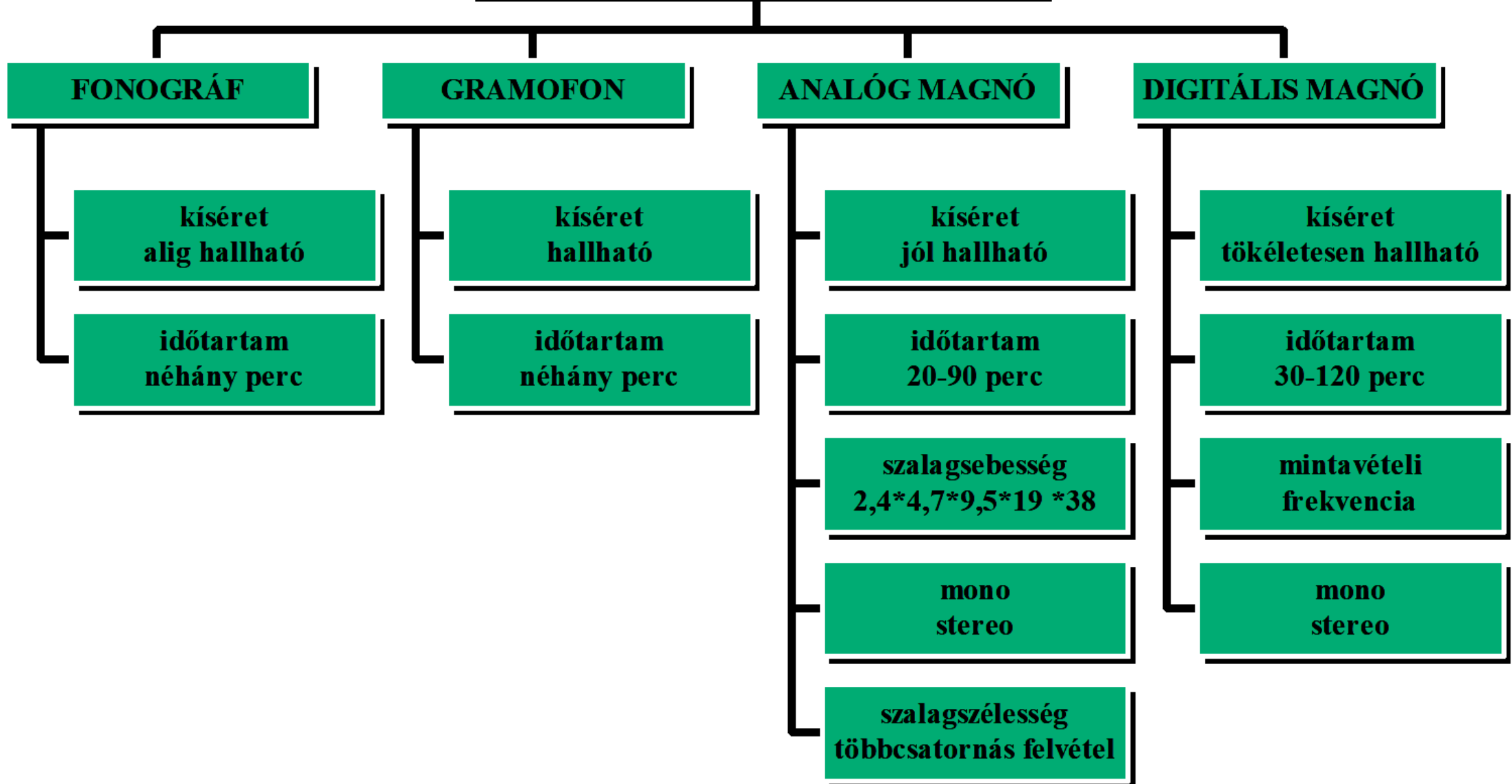
Mono-felvétel lehetőségei

„Széki lassú”. Ádám István
háromtagú vonós
cigányegyüttese

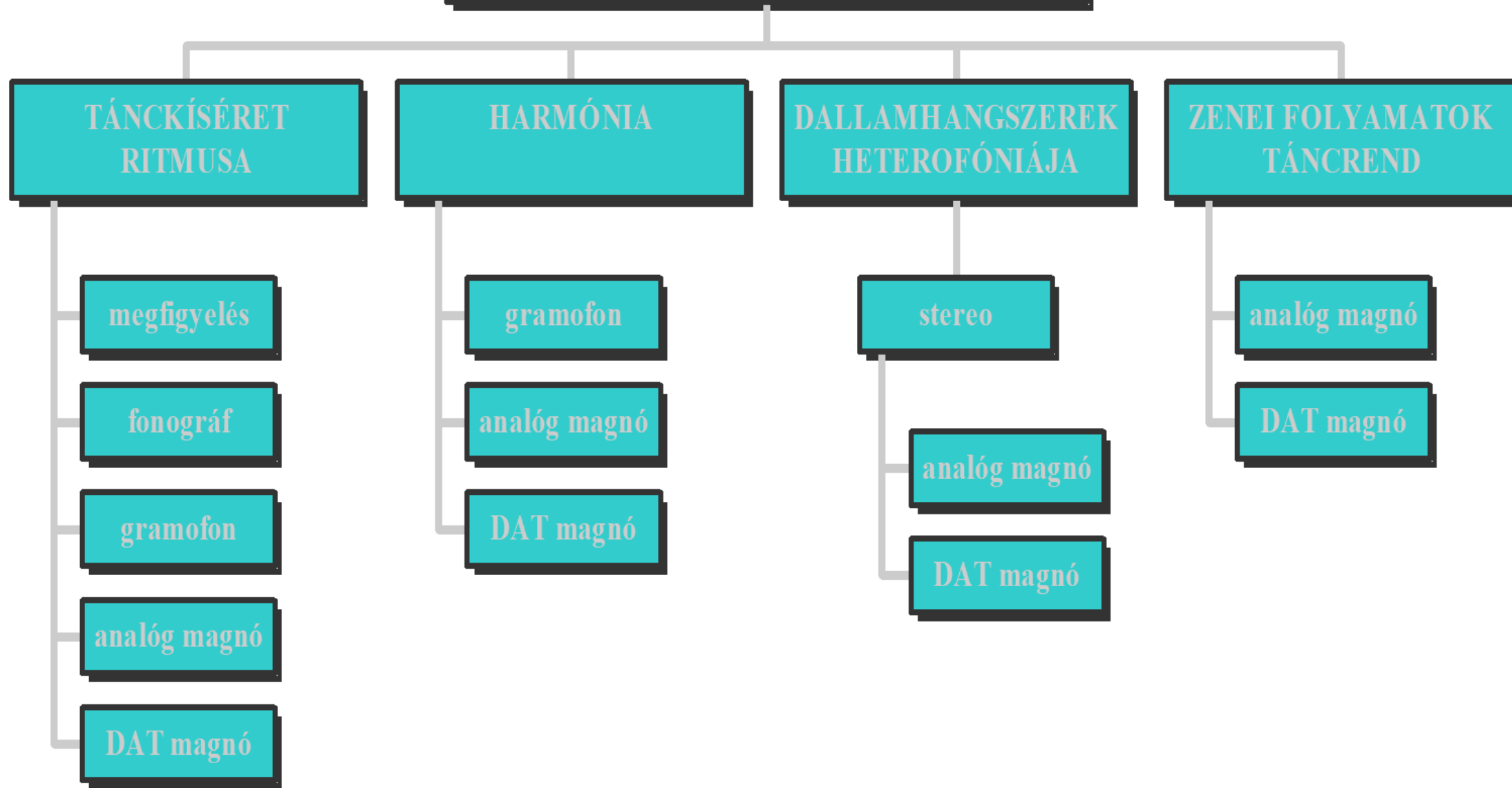
„A megismételt lassúban a
kíséretet mutatjuk be: előbb
a brácsa, majd a bőgő van
kiemelve.”

Sárosi Bálint: Magyar hangszeres
népzene (hanglemezzel)

HANGRÖGZÍTŐ ESZKÖZÖK

AUDITÍV ESZKÖZÖKKEL VIZSGÁLHATÓ JELENSÉGEK

VIZUÁLIS ESZKÖZÖKKEL VIZSGÁLHATÓ JELENSÉGEK

